

СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Балтаджи П. М., Суханова Д. С.

Конфлікт є об'єктивною умовою розвитку цивілізації, це специфічний тип взаємодії, що полягає в зіткненні інтересів суб'єктів суспільних відносин. Конфлікти супроводжують людство протягом всієї історії і знайшли висвітлення в історичній літературі всіх країн і народів. Соціальний конфлікт, як одне з характерних явищ розвитку суспільства, охоплює різноманітний спектр протиріч навколишньої реальності. В основу виникнення і розвитку будь-якого соціального протиріччя покладено об'єктивну суперечність між протиборчими силами. Соціальний конфлікт має не тільки об'єктивну сторону, де конфлікт розглядається як соціальне протиріччя на стадії розв'язання, а й суб'єктивну сторону, тобто особистісні властивості учасників конфлікту, які спонукають останніх вступати в конфліктну взаємодію та впливають на їхню поведінку в конфлікті. Під соціальним конфліктом слід розуміти будь-яку взаємодію сторін, що зумовлена протилежністю їх ціннісних установок і встановлених норм поведінки. Соціальні наслідки конфліктів, їх функціональна спрямованість знаходяться в центрі уваги філософів, соціологів, конфліктологів. Наслідки конфліктів стимулюють вчених до пошуків причин виникнення, умов ескалації конфліктів, розробки технологій запобігання і врегулювання соціальних конфліктів. Розуміння соціального конфлікту стає можливим завдяки врахуванню таких обставин: по-перше, сутність цього явища визначається інтрапсихічними процесами і чинниками, які виникають або відбуваються у свідомості людини; по-друге, генезис і властивості цього феномену розкриваються передусім у ситуативному контексті; по-третє, для оцінки такого явища недостатньо знань про внутрішні, особистісні особливості людини, зовнішні фактори чи об'єктивні характеристики ситуації, необхідним є розуміння його суб'єктивної інтерпретації учасниками конфліктної взаємодії.

Різнманітність змісту правових конфліктів припускає використання різних способів і форм їх розв'язання, які утворюють певну систему розв'язання правових конфліктів. Альтернативні форми розв'язання конфліктів покликані нівелювати недоліки юридичного способу розв'язання спорів і характеризуються гнучкістю, простотою та оперативністю.

Вони не зменшують значущості інституту юстиції як основного механізму захисту прав людини від неправомірних дій, доповнюють його, а отже, мають розвиватися разом із цим інститутом.

Ключові слова: конфлікт, функції, глобалізація, інновація, альтернативне вирішення спорів, медіація, інститут медіації, правова культура, громадянське суспільство.

Baltadji P. M., Suhanova D. S. SOCIAL CONFLICT IN THE CONTEXT OF THE NEW REALITY

Conflict is an objective condition for the development of civilization; it is a specific type of interaction consisting in the clash of interests of the subjects of social relations. Conflicts have accompanied humanity throughout history and are reflected in the historical literature of all countries and peoples.

Social conflict as one of the characteristic phenomena of societal development encompasses a diverse range of contradictions in the surrounding reality. The emergence and development of any social contradiction is based on an objective contradiction between opposing forces. Social conflict has not only an objective side, where the conflict is seen as a social contradiction at the stage of resolution, but also a subjective side, i.e. a conflict. Social conflict should be understood as any interaction between the parties, caused by the opposing of their values and established norms of behaviour. Social effects of conflicts, their functional orientations are in the center of attention of philosophers, sociologists, conflictologists. Consequences of conflicts makes scientists find reasons of appearance, conditions of escalation of conflicts, development of the technologies of prevention and regulation of social conflicts.

Conflict, as a socio-legal and psychological phenomenon, reflects economic, political, ideological, cultural, ethical and other factors of public life.

The diverse content of legal conflicts implies the use of different modes and forms of conflict resolution, which form a system of legal conflict resolution. Alternative forms of conflict resolution are designed to compensate for the disadvantages of the jurisdictional mode of dispute resolution and are characterised by flexibility, simplicity and speed. They do not diminish the importance of the institution of justice as the main mechanism for protecting human rights from unlawful acts; they complement it and should therefore be developed in conjunction with it. Alternative forms of resolving legal

conflicts are designed to eliminate the shortcomings of the jurisdictional way of resolving disputes and are characterized by flexibility, simplicity and efficiency

Key words: *conflict, function, globalization, innovation, alternative dispute resolution, mediation institute of mediation, legal culture, civil society.*

Постановка проблеми та її актуальність. Конфлікти супроводжують людство протягом всієї історії і знайшли висвітлення в історичній літературі всіх країн і народів. Це сюжет багатьох художніх творів та вистав, об'єкт уваги художників та образ в роботах скульпторів. Спроби філософського осмислення категорії сягають у стародавні часи і знаходять відображення в трактатах та наукових роздумах. Справедливим буде віднесення конфлікту до найбільш поширеної, в історії людства, форми соціальної взаємодії. Будь який реальний конфлікт, безпосередньо пов'язаний з часовими, просторовими та соціальними параметрами і представляє собою форму соціальної взаємодії, направленої на вирішення протиріччя. Зміна ціннісних орієнтирів, зміна форм та методів комунікації, трансформація свідомості у відповідь на виклики часу, обумовлюють перегляд ролі і функцій такої, на перший погляд, сталої категорії як конфлікт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Підкреслюючи інтерес, приділений конфлікту в різні часи, слід мати на увазі, що перші дослідження носили суто описовий характер. Питання соціальної природи конфлікту, динаміки розвитку та ескалації, мотивації поведінки суб'єктів, способів профілактики та інструментів вирішення, стали предметом наукових досліджень значно пізніше. Конфлікт, як категорія наукового пізнання, знайшов визначення у дослідженнях з політології, соціології, психології, юриспруденції, філософії і навіть літератури. Поняття є предметом вивчення в наукових дослідженнях П. Астахова, С. Бобровник, В. Васильченка, Л. Волошиної, А. Гірник, Л. Герасіної, Н. Грішиної, В. Жеребіна, Д. Зеркіна, В. Казимирчука, М. Козюбри, В. Кривцової, В. Кудрявцева, Н. Оніщенко, Л. Петрової, Р. Ромашова, В. Тація, Ю. Тодики, Ю. Тихомірова, О. Скакун, О. Сенік та ін.

Метою статті є аналіз та висвітлення ролі конфлікту в сучасному процесі розвитку цивілізації. Розуміння функцій конфлікту в умовах глобалізації та визначення сучасних, альтернативних способів вирішення правових конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні все частіше робляться спроби нового

осмислення та визначення сучасної ролі конфлікту як соціального феномену. Дослідницький інтерес обумовлений багатофакторною природою конфлікту та його впливом на суспільні процеси. Специфіка вітчизняної конфліктної реальності, напрямки суспільного та державного розвитку, новизна і складність завдань, що стоять перед сучасним суспільством, вимагають ґрунтовного системного аналізу природи соціального конфлікту. Водночас слід говорити про відсутність єдності підходів щодо інтерпретації конфліктологічних термінів та понять. Незалежно від контексту, універсальним можна вважати розуміння конфлікту як зіткнення двох або більше сил, спрямованих на забезпечення своїх інтересів в умовах протидії\$ як відкритої форми соціального протистояння, в межах якого, суб'єктивні інтереси однієї зі сторін, реалізуються за рахунок цілеспрямованого утиску інтересів іншої сторони.

Конфлікт, як соціально-правове та психологічне явище, віддзеркалює економічні, політичні, ідеологічні, культурні, етичні та інші фактори суспільного життя. Проблема конфліктів є універсальною та набула міждисциплінарного характеру. Конфліктологія закріпила свої позиції як науковий напрям та як навчальна дисципліна у програмах різних спеціальностей. Як комплексна міжгалузєва наука, конфліктологія спирається на категоріально-методологічний інструментарій цілого ряду наукових дисциплін (соціології, психології, політології та ін.).

Знання та використання ефективних технологій запобігання конфліктів і нейтралізації конфліктогенних чинників, стає важливим завданням на всіх рівнях [1, с. 7].

Трансформація усіх сфер суспільного життя, призвела до кризи традиційних норм, цінностей, моральних настанов та в цілому дезорієнтації людини у мінливому світі. На перший погляд, класова боротьба, міждержавні протистояння, боротьба за ресурси, як історичні причини конфліктів, відійшли у минуле. Однак людство стало заручником власної еволюції. Нові можливості у поєднанні з традиційним, екстенсивним, споживчим типом мислення, призвели до глобальної системної кризи цивілізації.

Загострення старих та появу нових соціальних протиріч на макро та мікрорівнях, дослідники пов'язують з глобалізаційними процесами. Складно не визнати, що оцінку ролі соціальних конфліктів очікують серйозні зміни. Це стосується, в першу чергу макроконфліктів, під якими слід розуміти конфлікти, обумовлені глобальними

проблемами сучасності які загрожують інтересам людства і ставлять під питання існування цивілізації. Песимізм, обумовлений об'єктивною оцінкою нової реальності, дає підстави для визнання ХХІ ст. «віком війн» [3].

Людство стоїть перед вибором подальшого шляху розвитку. Це момент перезавантаження. Мають змінитись цілі розвитку та алгоритми їх досягнень. Орієнтиром у формуванні нової реальності, має стати забезпечення стійкості суспільства до глобальних соціальних конфліктів, природу яких пов'язують з соціальними протиріччями постіндустріального суспільства. Соціальний конфлікт, як характерне явище розвитку суспільства, охоплює різноманітний спектр протиріч навколишньої дійсності. В основу будь-якого соціального протиріччя покладено об'єктивну суперечність між протиборчими сторонами. Як правило, мова йде про протиріччя між окремими індивідами чи різними соціальними групами. У такому контексті, конфлікт є однією з фаз розвитку соціального протиріччя, яке виникає в процесі його загострення, коли суперечність не знаходить вирішення. Водночас соціальний конфлікт - це не просто протиріччя. Це специфічний тип взаємодії, що полягає в зіткненні інтересів суб'єктів (класів, національних, етнічних, релігійних груп тощо). Соціальний конфлікт часто виникає через конкуренцію за доступ або контроль над ресурсами чи можливостями [2, с. 122].

В контексті в нових реалій, визначення ролі та місця конфлікту в системі соціальних відносин, можливо через характеристику його функцій. Неоднозначність оцінок ролі конфлікту, дає підстави говорити про різноплановість та навіть протилежність позицій щодо функцій конфлікту. Так існуючі точки зору, умовно можуть бути представлені двома підходами: деструктивним та конструктивним. Характеристика конфлікту як чинника настання деструктивних наслідків, є сталою конструкцією сприйняття і асоціюється з руйнацією порядку в той чи іншій сфері. В свідомості більшості, конфлікт - це негативне явище, що несе загрозу відносинам, порядку, інтересам і є синонімом протистояння, хаосу, безладу, війни. Разом з тим, приводом для дискусії є той факт, що наслідки конфлікту впливають як на кожну з сторін, так і на соціальне ціле. З одного боку, конфлікт може сприяти ідеологічній єдності, посиленню соціального контролю та централізації прийняття рішень кожною з сторін. З іншого, конфлікти можуть зміцнювати різні рівні рівноваги, сприяти створенню коаліцій. І якщо

в контексті соціології та психології така позиція знаходить підтримку, то в контексті політології та дипломатії, акцентування уваги на позитивній ролі конфлікту, веде до ідеологічної помилки, пов'язаної з фетишизацією війни або воєнно-політичних конфліктів [3, с. 4].

Форми соціального конфлікту (правовий, політичний, етнонаціональний) визначають необхідність його системного та міждисциплінарного вивчення та виявлення їх характерних особливостей. Так, заслуговує на підтримку позиція О. Сенік, як зазначає, що соціальне походження і соціальний зміст правового конфлікту розкриваються в аналізі низки спільних моментів для всіх форм соціальних конфліктів: будь-який соціальний конфлікт, зокрема правовий, пов'язаний із задоволенням потреб, інтересів, цінностей індивідів, а чинники, що викликають соціальний і правовий конфлікт, є чинниками суспільного розвитку. У змістовому сенсі правовий конфлікт пропонується розуміти як вияв соціально-правових зв'язків і відносин між людьми; формально ж - це такий конфлікт, який визначається правовими відносинами сторін; об'єкт, предмет, суб'єкт і мотивація конфлікту наділені правовими ознаками; існує правове протиборство сторін; конфлікт спричиняє правові (насамперед юридичні) наслідки [4].

Серед чинників, які сьогодні зумовлюють виникнення правових конфліктів, дослідники називають загально-соціальні та правові. З огляду на те, що конфліктна ситуація у правовій сфері - це явище соціальне, то й визначається воно загально-соціальними чинниками, а саме: економічними, політичними, соціальними, моральними, психологічними, ідеологічними, інформаційними. Роль та значення чинників не є постійним чи системним і змінюється в залежності від конкретних обставин. Серед правових виступають негативні правовстановлювальні, правореалізаційні та правоохоронні чинники.

Сучасна картина соціальних конфліктів, їх багатоаспектність визначають пошук нових способів і форм їх розв'язання, формування нової системи вирішення конфліктів. У концептуальному аспекті система розв'язання правових конфліктів є сукупністю організаційних і процедурно-процесуальних елементів, відповідно пов'язаних між собою, зокрема в ієрархічний спосіб. У межах цієї системи виділяють дві функціональні підсистеми: систему юрисдикції, в основі функціонування якої лежить принцип владно-примусового розв'язання правових конфліктів, і систему їх альтернативного розв'язання, основу на принципі компромісу [4, с. 19].

Основними альтернативними формами розв'язання правових конфліктів є: переговори (коли конфлікти врегульовують сторони без участі інших осіб); посередництво (медіаторство), що означає врегулювання суперечки за наявності нейтрального посередника, який допомагає сторонам домовитися; третейський суд - урегулювання суперечки за допомогою незалежної, нейтральної особи - арбітра (чи групи арбітрів), який уповноважений винести обов'язкову для сторін ухвалу.

Становлення та розвиток медіації в Україні протягом останніх десятиліть дає підстави стверджувати, що такий метод вирішення спорів, набув статусу соціального інституту.

Розвиток альтернативних способів вирішення спорів передбачений Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджену Указом Президента України від 20.05.2015 № 276, водночас ані в українського законодавця, ані у суспільства немає розуміння ефективного механізму інкорпорації альтернативних способів вирішення спорів у правову систему держави [6].

Встановлено, що альтернативні форми розв'язання правових конфліктів є сукупністю процедур, які спрямовані на розв'язання соціального конфлікту шляхом досягнення взаємоприйняттого результату, не наділені ознаками юрисдикційної форми і застосовуються до, під час або поза межами судового процесу.

Висновки. Огляд підходів у визначенні ролі конфлікту свідчить про її неоднозначність. Так чи інакше конфлікт об'єктивно привертаю увагу до загострення протиріч. Важливим є питання ціни такої уваги. Отже, на нашу думку, про умовно позитивний аспект конфлікту можна говорити в залежності від конкретного історичного, політичного та соціального контексту.

Отже, конфлікт - це об'єктивне соціальне явище. Неможливість уникнення протиріч у суспільних відносинах, визначає необхідність пошуку ефективних способів їх вирішення. В залежності від обставин, в якості таких засобів виступають як конфліктна так і консенсуальна (альтернативна) взаємодія [5, с. 47]. І хоча життя без протиріч і конфліктів це утопія, альтернативні способи їх вирішення це реальність. А це означає, що:

- конфлікт є істотним фактором соціальних зав'язків і потребує постійної уваги;
- будь-який конфлікт має і потребує рішення;

- вирішення конфліктів - це взаємна робота;
- уникнення конфлікту - це свідоме поведінка.

В нових реаліях конфлікт читається як активне невдоволення, придушення якого веде до загострення, а раціональна регуляція до контрольованої еволюції.

Альтернативні форми розв'язання правових конфліктів покликані нівелювати недоліки юрисдикційного способу розв'язання спорів і характеризуються гнучкістю, простотою та оперативністю. Вони не зменшують значущості інституту юстиції як основного механізму захисту прав людини від неправомірних дій, доповнюють його, а отже, мають розвиватися разом із цим інститутом.

Література

1. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. - Х.: Право, 2012. - 128 с.
2. Сенік О. М. Динаміка розвитку правового конфлікту / Оксана Миколаївна Сенік // *Інформація і право*. - 2013. - № 1 (7). - С. 121-130.
3. Перепелиця Г. М. Воєнно-політичний конфлікт: методологія дослідження та врегулювання: Автореф. дис. д-ра політ. наук: 23.00. 02 / Інст. держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. - К., 1996. - 38 с.
4. Сенік О.М. Загальна теорія правового конфлікту: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». - Л., 2013. - 22 с.
5. Ромашов Р. А. Юридическая конфликтология: учебник / Р. А. Ромашов. - Москва : КНОРУС, 2021. - 280 с.
6. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України 20 травня 2015 року № 276/2015 URL:<https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

Балтаджи П. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професорка кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2346-4230

Суханова Д. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2060-3792